

NÉMETHNÉ RÁCZ LÍDIA

RÓMER FLÓRIS (1815 – 1889)

A MAGYAR MŰEMLÉKVÉDELEM ÉS RÉGÉSZET „ATYJA” BALATONFÜREDEN

A 200 éve született polihisztor bencés szerzetes, tanár, régész és természettudós nevét emléktáblák, szobrok, utcák őrzik az országban, életművéről számos publikáció jelent meg. A győri múzeum 2013 óta az ő nevét viseli, és róla nevezték el a régészek legmagasabb kitüntetését. Ebben az évben, amelyet az UNESCO Rómer Flóris emlékévként nyilvánított, munkásságát országszerte nagyszabású megemlékezések, előadások, kiállítások, könyvek méltatták. Nemrég jelent meg a róla szóló legfrissebb kiadvány, Valter Ilona Szóval, tettel. Rómer Flóris élete és munkássága (1815 – 1889) című könyve, amely az interneten is olvasható.

Emlékezzünk mi is tisztelettel a rendkívül sokoldalú tudósra, felidézve Füredhez fűződő műveit és személyes kapcsolatait.

Rómer Flóris

Rómer Ferenc 1815. április 12-én született Pozsonyban, német anyanyelvű iparos családban. Gimnáziumi éveit után, 1830-ban Pannónhalmán Benedek-rendi szerzetes lett, Flóris nevét ekkor kapta. 1838-ban Veszprémben szentelték pappá, bölcséleti szigorlatára Tihanyban készült. Ekkor másolta le Pisky István (1585 – 1589 között tihanyi várkapitány) számadáskönyvét, amely a vár bevételeit és kiadásait rögzítette. 1839-től a győri bencés gimnáziumban magyar és latin nyelvet, később természetrajzot tanított. 1845-ben a pozsonyi "királyi feltanoda" tanárává nevezték ki, ahol természetrajzot oktatott. Előadásaival és első tudományos publikációival ismertséget és tekintélyt szerzett. 1847 végén megbí-

zást kapott József nádor fiának, József főhercegnek a nevelésére, baráti viszonyuk Rómer haláláig tartott. Részt vett az 1848/49-es szabadságharcban, a bukás után 5 évet töltött várfogságban, csak 1857-ben térhetett vissza tanítani Győrbe. Tervszerűen megkezdte a bencés gimnázium természettani gyűjteményének gyarapítását, és buzdított a történeti emlékek gyűjtésére. 1859-ben az iskola régiségtárát múzeummá nyilvánították, ez lett Magyarország első vidéki múzeuma. 1860-ban jelent meg a Bakonyról írt könyve, amellyel akadémiai levelező tagságot nyert.¹ 1861-ben megindította hazánk első régészeti és történelmi tárgyú folyóiratát, a Győri Történelmi és Régészeti Füzetek című sorozatot. Ebben az évben Pestre költözött, s előbb a Magyar Tudományos Akadémia kéziratnoka lett, majd gimnáziumigazgató, később az egyetemen az archeológia tanára. Az 1867-es párizsi ősrégészeti kongresszuson tartott előadásával a magyar régészetet bekapcsolta a nemzetközi vérkeringésbe. Nagy szerepe volt abban, hogy 1876-ban Budapesten tartottak nagy sikerű világkongresszust. 1869-től a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárának igazgatója. 1871-ben beválasztották az Akadémia rendes tagjainak sorába. Szerkesztette az Archaeológiai Értesítőt, az Archaeológiai Közleményeket, valamint alapító tagja volt a Magyar Történelmi Társulatnak. 1875-ben pápai felmentéssel kilépett a bencés rendből, világi pap lett, 1877-ben visszavonult, és az ottani püspök hívására Nagyváradra költözött. Tudományos szervező munkáját haláláig folytatta. 1889. március 18-án hunyt el Nagyváradon, hamvait a lezárt és pusztuló temetőből az 1980-as évek elején kimentették, most a székesegyház altemplomában nyugszik.

Rómer Flóris a magyar régéstudomány egyik alapítója és kiváló művelője volt. Életműve lenyűgöző: 30 önálló kötete és mintegy 450 tudományos közleménye jelent meg az általa szerkesztett folyóiratokban, valamint különböző napi és hetilapokban. Nagy számban maradtak hagyatékában kiadatlan kéziratok, levelek, feljegyzések. Saját használatra készített, ceruzával írt és rajzolt jegyzetfüzeteit a magyar régészet, művészettörténet és műemlékvédelem értékes forrásának tekinti az utókor. Ezt a pótolhatatlan gyűjteményt, amelyben számos füredi, arácsi adat található, a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi Központ őrzi.

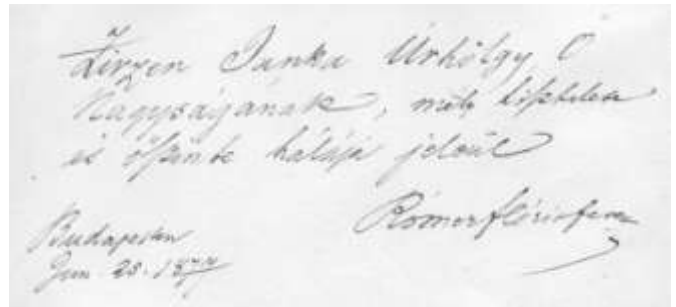
Rómer Flóris többször is járt Füreden, jól ismerte a fürdőhelyet. Bizonyos, hogy említett tihanyi tartózkodása idején, 1838-ban is megfordult itt. Bakony című könyvében 1859-es füredi látogatásáról írva megjegyzi, hogy Kisfaludy Sándorral többször is találkozott Füreden, és legalább 15 éve nem járt itt. Ez arra enged következtetni, hogy az 1840-es évek elején, Kisfaludy 1844-es halála előtt, rendszeresen megfordult Füreden, utána azonban 1859-ig nem. Barátjaként említi Écsy László fürdőigazgatót, emlékezik egykori mentorára, Bresztyenszky Bélára, (1786 – 1850), aki 1838-tól haláláig tihanyi apát volt.

Füredi látogatásairól nemcsak a szórakoztató stílusban megírt Bakony könyve és kéziratos jegyzetfüzetei tanúskodnak, de megtalálhatjuk nevét a fürdővendégek névsorában, illetve Écsy László fürdőigazgató naplójának bejegyzéseiben is.² Bizonyára rábukkannánk az 1839-től évente kiadott, korabeli fürdővendég-névsorokban, de jelenleg közülük hiányzik, vagy nem teljes több év. A teljes 1844-es, valamint az 1846-os jegyzékben pedig nem szerepel. Így a szabadságharc előtti évekből csak az 1841-es névsorban találkozhatunk a névvel: mint „bölcsekedési tanár” augusztus 4-én érkezett Győrből. Harminc évvel később, 1871. augusztus 29-én Rómer Flórián királyi tanácsos Pestről - bizonyosan nem véletlenül - egy napon érkezett Füredre József főherceggel, Clotild főhercegasszonnyal, Mária Henrietta belga királynéval és kíséretükkel.³ A neves vendégek csak egy órát töltöttek itt, megszemléltek a fürdőt, majd Tihanyba távoztak. Rómer a Nagyvendéglőben szállt meg, valószínűleg aznap érkezett régi barátjával, tudóstársával, Rónai Jácint miniszteri tanácsossal együtt.

Écsyvel való szoros barátságáról a fürdőigazgató naplója is tanúskodik. Pesten járva, 1873. december 6-án a füredi fürdőorvosnál, Orzovenszky Károlynál szállt meg, ott is vacsorázott, de Rómernél ebédelt. 1874. március 31-én Tihanyból átrándulva Rómer Flóris királyi tanácsos úr látogatta meg Füreden, majd együtt mentek Tihanyba. Április 6-án feljegyzi: „Délután nagyságos Rómer Flóris és Hamplurak Tihanybul kirándultak hozzánk, kik nálunk igen jól mulatták magukat.” 1876. április 25-én, Pesten járva ismét ebéden volt Rómernél.

Helytörténeti jelentőségű, hogy 1859-ben és 1861-ben tett látogatásai során Füred múltjával kapcsolatosan elsődleges fontosságú adatokat rögzített, amelyeket a már említett Bakony című könyvből, valamint kéziratos vázlatfüzeteiből ismerhet az utókor. A Városi Helytörténeti Gyűjtemény Zákonyi Ferenc hagyatékában örzi Bakonyról írt művének 2.

kiadását, amelyet Zirzen Jankának (1824 – 1904), a magyar nőnevelés és tanítóképzés kiemelkedő alakjának dedikált Pesten 1877 júniusában.

A szerző dedikációja

Könyvének címe azt sugallja, hogy csak a Bakonyban tett útjairól számol be, beleolvasva azonban kiderül, hogy 1859. szeptember végén Dörgicsén, Örvényesen, Füreden, Tihanyban, Paloznokon, Alsóörsön, Felsőörsön Szentkirályszabadján is járt. Művében fontos feljegyzéseket találunk, hiszen ez az első említése és leírása a füredi református gyülekezet által őrzött néhány tárgynak, elsősorban a két kehelynek. Velük kapcsolatosan a későbbi publikációkban mindig erre a művére, mint alapforrásra hivatkoznak. Itt olvashatunk először az egykori református iskola melletti, ma a Mogyoró utca burkolata alatt nyugvó római fürdő nyomairól is. Fontosnak tartotta megemlíteni a református egyház jegyzőkönyveinek beírásait, de Kisfaludy Sándor szobráról is fűz személyes megjegyzést.

A református templom kelei

Érdemes felidézni a füredi látogatás eseményeit: A Bakonyból jövet társaival Dörgicsénél pillantották meg a Balatont, rajta a Kisfaludy gőzöst, ahogy

Másik forrásunk az 1861-ben tett látogatásakor készített feljegyzéseiből összeállított és hasznos jegyzetekkel ellátott kötet¹⁰, amely a Városi Helytörténeti Gyűjteményben és az interneten is olvasható. 1861. augusztus 30-án Pestről jött Füredre, a református tiszteletes úrnál, a paplak udvarában (ma Bajcsy-Zsilinszky u. 30.), a kőfalban egy írás nélküli, vörös homokkővet látott, amit le is rajzolt. Ő egy hajdani torony maradványának vélte. Feljegyzi, hogy a zsinagógának használt régi oratórium, a templom 1566-ban épült¹¹, és egy Varga nevű lakos öse az egész Balaton-parti reformáció történetét leírta.

Aug. 30^{án} Pestről Füredre
Füredi falu a Tiszteletes Úrnál

a
a paplak udvarában a kőfalban

vörös
homokkő
írás
nyoma
nélkül

hajdan torony,¹⁰⁵ tán a,a) támfalak

1566-ban épült a régi ref. oratórium, a jelenlegi Syna-

Kelce

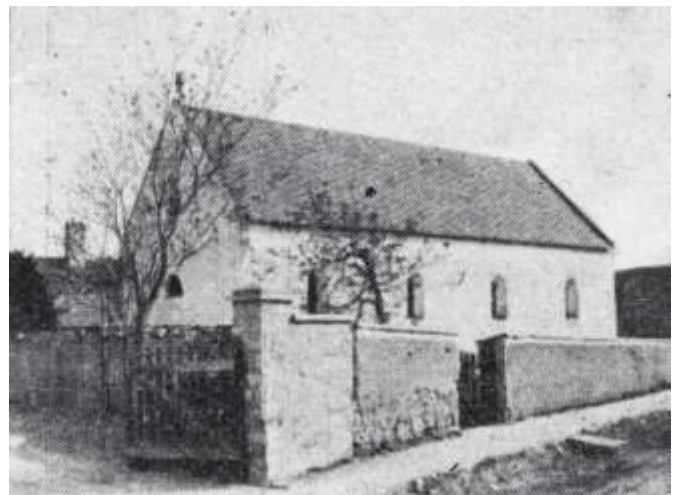
goga 1666-ban¹⁰⁶ Varga egész balaton vidéki reformatiót¹⁰⁷ leírta Jobb öregatyja. Kékhegyi rom,¹⁰⁸ temetői rom Füreden¹⁰⁹ Expositura benedictorum Xcigerorum(?) aedificium? Suske család szállotta meg B. füredet Árpád idejében, Siske falu temploma lenne egyik rom¹¹⁰

Részlet Rómer Flóris jegyzeteiből

Említi a kékhegyi romot (Kék falu temploma), a temetői romot, amely Siske falu temploma lehetett (Siskei templomrom). Feljegyzése szerint a Siske család Árpád idejében került Füredre, leírja a Száka-dűlő és hegy nevét is. Jegyzeteiben rögzíti azt is, milyen művészeti ábrázolások készültek Füredről és a Balatonról. Aráccsal kapcsolatban számba veszi a református templom harangjait: a nagyobbik 1787-ben készült, a kisebbiket Baracs-

kai Szüts László csináltatta 1794-ben, megnevezi a harangöntőket is. Érdemesnek tartotta feljegyezni, hogy az egyháznál őriznek egy ezüst poharat, és leírja a Véghelyi család címerét.

A kötetben nem találjuk Rómer azon feljegyzéseit, amelyekre a későbbi tanulmányok, mint 1861-es adatokra hivatkoznak. Rainer Pál szerint a kéki templom romjával kapcsolatban Rómer „1861 őszén feljegyezte, hogy Füredről északkeleti irányba, a pincék mellett vezető utat „Egyház útjának” nevezték a helybeliek. Felvázolta a dombocskán állt templom alaprajzát, s megjegyezte, hogy az ívelt szentélyzáródású lehetett, de ezt „csak sejtíteni szabad a kőhalmaz miatt.”¹² Nem közli a kötet Rómernek azt a leírását és rajzát sem, amelyet a siskei temetőben álló templomromról készített. A rajzot csak abban a tanulmányban láthatjuk, amelyet Valter Ilona többedmagával a feltárásról publikált 1972-ben.¹³ Valter szerint Rómer vázlatos alaprajzot készített a látottakról, ezen a nyolcszög három oldalával záruló szentélyű templom déli oldalán egy melléképületet is jelöl. Lerajzolta a templom csúcsíves ablakait, és a szentély csúcsíves diadalívét, feltüntette a templom körüli kerítést is. Rómerrel idézi: „átmenet támok nélkül, vállkövek homokkő, többi terméskő téglá nélkül.”

A zsinagóga, az egykori ref. templom 1935-ben

Rómer Flóris a Történelmi Tár című folyóirat 1879-es és 1880-as számaiban, három közleményben jelentette meg a már említett Pisky-féle számadáskönyvet¹⁴, amelyet Pisky-kódex-ként is említenek, és amelyben számos, füredi, kéki és arácsi vonatkozású nevet, adatot találunk. Ma már ez az anyag is könnyen hozzáférhető az interneten.

A kutatóknak és érdeklődőknek alapvető, értékes adatforrást, nagy segítséget jelentenek Rómer Flóris Füred múltjával foglalkozó írásai, feljegyzé-

sei, sokat köszönhetünk a nagyműveltségű tudós-
nak, ezért nem hiányozhat a kibővített füredi élet-
rajzi lexikonból sem.

A siskei templom romja 1935-ben

Jegyzetek:

1. Rómer Flóris: A Bakony, terményrajzi és régészeti vázlat. Győr, 1860. (Hasonmás kiad. 1990. Olvasható még az interneten: GoogleKönyvek)
2. Lichtneckert András: Écsy László balatonfüredi fürdőigazgató naplója 1863 – 1892. Balatonfüred, 2008.
3. József Károly Lajos főherceg (1833 – 1905), felesége, Klotild főhercegasszony (1846 – 1927), és a főherceg testvére, Mária Henrietta Anna belga királyné (1836 – 1902). A főherceg Rómer tanítványa volt.
4. Bővebben: Uzsoki András: Kenesei Péter tihanyi kapitány és címeres ezüstkelyhe. = A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei. 18. 1986. 365–397.
5. Fordítása: Jó az ital, az ő drága vére, erősít téged az életre.
6. Somody Dániel lelkész (1793 – 1875) a mai Bajcsy-Zsilinszky u. 30. sz. alatt lakott.
7. A Kerek templom Bresztyenszky Béla tihanyi apát időszaka alatt épült fel.
8. A szobor avatását csak 1860. június 11-én tartották.
9. A református iskola (ma Mogyoró utcai Óvoda) 1829-ben épült. A leletek ekkor kerülhettek elő, és az épület mögött 1959 – 57-ben feltárt és visszatemetett, feltételezett római fürdőből származhattak. Lásd: K. Palágyi

Sylvia: Római kor. = Balatonfüred és Balatonarács története. Szerk. Lichtneckert András. Veszprém. 1999. 113–130.

10. Rómer Flóris Jegyzőkönyvei. Somogy, Veszprém és Zala megye. (1861) Sajtó alá rend.: Valter Ilona, Welladics Márta. Bp., 1999. OMH /Forráskiadványok/
11. A templom korábban épült, csak 1566-ban lett a reformátusoké. (Bajcsy-Zsilinszky u. 32.)
12. Rainer Pál: Középkor. = Balatonfüred és Balatonarács története. Szerk. Lichtneckert András. Veszprém, 1999. 160.
13. Valter Ilona, Koppány Tibor, Gedeon Tihamér, Nemcsics Antal, Lengyel Imre, Zimmer Károly: A Balatonfüred-temetői templomrom feltárása és helyreállítása. = A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei. 11. (1972) 149–194. Rómer jegyzőkönyv 3. 75.
14. Dr. Rómer F. Ferencz: Tihanyi vár regestuma 1585 – 1590-ig. I–II. = Történelmi Tár. 1879. 124–142., 565–582. III. = Történelmi Tár. 1880. 398–408.

A Bakony címlapja